

Тема 9 Регионалната икономическа интеграция в световната икономика

Паралелно с нарастващата глобализация през последните няколко десетилетия протича тенденция на регионализация в световната икономика, която води до концентрация на международните икономически връзки в рамките на отделни региони. Регионализацията най-често се институционализира чрез сключването на междудържавни споразумения и образуването на съответните регионални търговско-икономически общности (блокове, съюзи), предвиждащи преференциално третиране на икономическите (на първо място търговските) връзки между участващите страни. Това означава, че нарастващата регионализация на съвременното световно стопанство е във висока степен проява на икономическия регионализъм (политически курс на целенасочено стимулиране на регионализацията на икономическата дейност).

Докато през 1990г. е имало около 50 сключени споразумения за създаването на регионални търговско-икономически обединения в световен мащаб, днес (в края на 2014г.) функционират 259, а 446 са официално обявени. Според терминологията, използвана от СТО, регионално търговско споразумение (regional trade agreement – RTA/PTC) е търговско споразумение между две или повече страни, според което се намаляват търговските бариери между участващите страни на реципрочна основа.

Понастоящем над половината от световната търговия се осъществява в рамките на PTC, като практически всички страни членки на СТО участват в едно или повече регионални търговско-икономически споразумения.

Логично възниква въпросът защо страните се включват в процеса на регионална интеграция? Въпреки своето многообразие, повечето PTC целят постигането на следните изгоди:

- Разширяване на размера на пазара за стоки и услуги, възможност за реализиране на икономии от мащаба и постигане на повишена производителност;
- Привличане на преки чуждестранни инвестиции от трети страни;
- Интернационализацията в рамките на PTC помага на предприятията да се научат да се конкурират по-ефективно и на пазара на трети страни;
- По-голям продуктов избор на по-ниски цени за потребителите;
- Създаване на благоприятна външнополитическа среда;
- Положителни външни ефекти от институционалните промени.

В същото време участието в PTC крие и рискове от негативни ефекти за участващите страни:

- Загуба на автономност за провеждане на самостоятелни политики (особено при по-напредналите фази на интеграцията);
- Загуба на приходи от мита;
- Неустояване на засилената конкуренция и загуба на конкурентни позиции от местните отрасли;
- Създаване на силни регионални дисбаланси, нарушаващи нормалния живот в цели региони;
- Разходи, свързани с регулаторна хармонизация.

Така изброените положителни и негативни ефекти зависят от модела на РТС, както и от способността на страните/бизнеса да се адаптират към променящата се конкурентна среда.

РТС не възникват от нищото. Факторите, които ги благоприятстват включват:

- географска близост и споделянето на общи граници между участващите страни;
- общи икономически и политически интереси;
- подобен етнически и културен произход;
- близки равнища на икономическо развитие;
- сходни виждания за взаимните ползи от свободната търговия;
- общи регионални политически нужди и съображения.

През последните две десетилетия на преден план излиза т.нар. „нов регионализъм“:

- РТС се сключват не само между съседни страни, а и между страни от различни региони и континенти (напр. ЕС има действащи споразумения за зона за свободна търговия със страни като Мексико, Чили, Колумбия, Перу, Южна Корея и др.)
- РТС предвиждат по-дълбока интеграция извън търговията със стоки, включвайки хармонизация по отношение на правилата за защита на интелектуалната собственост, техническите стандарти, достъпа до пазара на услуги, екологичните норми и т.н;
- За разлика от периода на 60-те и 70-те години на XX век, новият регионализъм се характеризира като „отворен“. Той съчетава прогресиращата либерализация на външноикономическите връзки в рамките на отделните интеграционни общности с паралелната либерализация на тези връзки спрямо трети страни в рамките на глобалното световно стопанство.

Регионалните търговско-икономически споразумения се разрастват, защото:

- е по-лесно да се договорят отколкото многостранното намаляване на търговските бариери; ограниченото намаляване на търговските бариери се счита за по-добър вариант, отколкото никакво движение към свободна търговия („втората най-добра алтернатива“).
- позволени са от ГАТТ/СТО, стига да не увеличават съществуващите търговски бариери срещу трети страни.

Докато регионализацията е по-широко понятие, необратимият процес на съгласувано насърчаване от заинтересованите държави на дълбоко, всеобхватно срастване на техните национални възпроизводствени комплекси и постепенното формиране на един относително цялостен международен стопански комплекс се нарича регионална икономическа интеграция (РИИ).

Най-често интеграционните формации се ограничават предимно с мерки от т.нар. „негативна интеграция“ – отстраняване на дискриминацията между страните участнички в организацията. При това в много от случаите се прилагат мерки за отстраняване на пречките единствено пред свободното движение на стоките, а в по-тесен план – премахват се бариерите само пред промишлените стоки. По-напредналите стадии на РИИ (общ пазар, икономически съюз, пълен икономически съюз) предполагат активна реализация на мерки на „позитивната интеграция“ – координация и унификация на икономическите политики на страните от даден регионален икономически блок.

Регионалната икономическа интеграция преминава през няколко етапа (фази), като всеки от тях отразява достигнатата степен на зрялост.

➤ **Зона за свободна търговия (ЗСТ)**

Страните премахват митата и нетарифните бариери пред търговията помежду си, като съхраняват собствени митнически тарифи в отношенията с трети страни. ЗСТ трябва да обхваща съществена част от взаимната търговия на участващите държави. Често извън обхвата на ЗСТ остават селскостопанските продукти.

Тъй като всяка от участващите страни сама определя митата спрямо трети страни, ЗСТ би могла да доведе до „изкривяване на търговия“ (trade deflection) – възползване от разликата в митническите ставки на страните партньори от вносител в страна с по-ниски вносни мита и последващ реекспорт към страна с по-високи вносни мита за дадена стока. За да не се допусне това, в споразуменията за ЗСТ се въвеждат правила за произход на стоките, които позволяват безмитно третиране, само ако определен процент от добавената стойност на стоката се създава в държава членка. На границата се представя сертификат за произход на стоката, за да може да се възползва от преференциалния режим на ЗСТ.

➤ **Митнически съюз (МС)**

Равнището на икономическа интеграция е по-високо от това при ЗСТ. Споразумението включва освен изграждане на зона за свободна търговия и създаване на обща външна митническа тарифа. Националните тарифи се заместват с обща митническа тарифа, приложима за всички страни членки. Изисква се време (преходен етап), за да се хармонизират националните с общата външна митническа тарифа.

От обхвата на МС могат да бъде изключена търговията със селскостопански стоки и услугите.

➤ **Общ пазар**

Този етап на интеграционния процес излиза извън рамките на свободната търговия. При общия пазар производствените фактори (капитал и труд) могат да се движат свободно в рамките на страните членки. Това води до по-ефективно разпределение на капитала и човешките ресурси. Когато се интегрират в един общ пазар страни с различно равнище на икономическо развитие, големите разлики в заплащането на труда могат да предизвикат голям интензитет на трудовата миграция.

Общият пазар често изисква създаването на някои общи правила за икономическата активност, за които се изисква определено време, за да бъдат осъществени.

➤ **Икономически съюз**

На този етап на регионалната икономическа интеграция, освен премахването на пречките пред търговията, изграждането на обща външна митническа тарифа и свободното движение на производствените фактори, страните членки хармонизират фискалната, паричната, промишлената, регионалната, транспортната и другите икономически политики.

➤ **Пълнен икономически съюз**

При пълния икономически съюз се провежда единна икономическа политика от наднационално правителство (като при конфедерация) с голяма икономическа власт.

Таблица 8.1 обобщава отделните етапи на регионалната икономическа интеграция. Трябва да се има предвид, че не е задължително последователното преминаване от един етап в друг. Така например в Европейското икономическо пространство (ЕИП), в което участват 28-те страни членки на ЕС и Исландия, Лихтенщайн и Норвегия, са премахнати ограниченията пред свободното движение на хора, стоки, услуги и капитал (както при общия пазар), но не съществува обща външна митническа тарифа (както при митническия съюз).

табл. 8.1 Етапи на регионалната икономическа интеграция според класификацията на Б. Балаша

Етап на интеграция	Без мита и квоти	Обща митническа тарифа	Без ограничения в/у движението на произв. фактори	Хармонизация на икономическите политики	Пълна унификация на икономическите политики
ЗСТ	√	x	x	x	x
МС	√	√	x	x	x
Общ пазар	√	√	√	x	x
Икономически съюз	√	√	√	√	x
Пълн икономически съюз	√	√	√	√	√

Според типа на участващите страни се разграничават два типа интеграция – хомогенна и хетерогенна. При хомогенната интеграция участничките в регионалното икономическо обединение са страни със сходно равнище на социално-икономическо развитие, докато при хетерогенната интеграция страните членки съществено се различават. Широко се счита, че интеграционният процес е толкова по-успешен, колкото по-високо е сходството между участващите страни партньори. Хетерогенната интеграция, в която най-често си партнират развити и развиващи се страни, е свързана с редица трудности, произтичащи от структурната несъвместимост на националните икономики, различната зрялост на пазарните отношения, технологичната, институционалната и инфраструктурната пропаст между тях.

Традиционно "теорията за митническия съюз" (Дж. Вайнер) се опитва да отговори на въпроса за търговските ефекти от регионалната икономическа интеграция чрез разграничаване на два ефекта:

- *Създаване на търговия* (trade creation) - преминаване от по-скъпо вътрешно производство към евтин внос от страна партньор;
- *Отклоняване на търговия* (trade diversion) - възниква, когато вносът от ефективни или евтини доставчици в трети страни се заменя с внос на по-висока производствена цена от по-малко ефективен производител в страна партньор.

Разширяване на търговията (trade expansion) се случва, когато в допълнение към създаването на търговия, в МС се наблюдава увеличение на вноса от трети страни, поради повишения икономическия растеж в участващите страни.

- *Пример за създаване и отклоняване на търговия*

Да приемем, че разходите за производството на 1 бр. от стока X е 60 EUR в страна А, 50 EUR в В и 35 EUR в С. Страна А прилага 100 % адвалорно мито. Цените след прилагането на митото са 100 EUR за стоката от В и 70 EUR за стоката с произход страна С. Нека сега А и В формират МС. Цената на стоката, произведена в страна В спада до 50 EUR. Имаме ефект на създаване на търговия, тъй като потребителите в А могат да внасят стоката от В на цена от 50 EUR за единица, вместо да я купуват от местни доставчици на цена от 60 EUR, както преди МС. Страна А се отказва от производството на стока, в която има сравнителен недостатък, за да я придобие по-евтино от страната партньор. Този ефект на подобряване на благосъстоянието зависи в решаваща степен от допускането, че освободените производствени фактори могат да намерят алтернативна заетост другаде в местната икономика.

Нека сега предположим, че преди създаването на МС вносното мито в А е било 50%. В този случай доставчик на А ще бъде страна С, която е най-евтиният производител с цена 52,5 EUR. Ако А влезе в МС с В и ако в общата митническа тарифа митото за стока X остане 50%, тогава А ще закупува стоката от В на цена 50 EUR. Това е случай на отклоняване на търговия – най-евтиният международен доставчик на стоката е заменен с относително по-скъп доставчик от страна партньор в МС. Резултатът е глобална загуба на благосъстояние.

Нетният статичен ефект върху благосъстоянието на света зависи от това дали ще доминира създаването или отклоняването на търговия. Той може да бъде положителен, негативен или неутрален. Правилата на ГАТТ/СТО се стремят да гарантират, че положителният ефект от създаването на търговия ще надхвърли възможните негативни ефекти на отклоняване на търговия

Ефекти върху благосъстоянието от формиране на МС

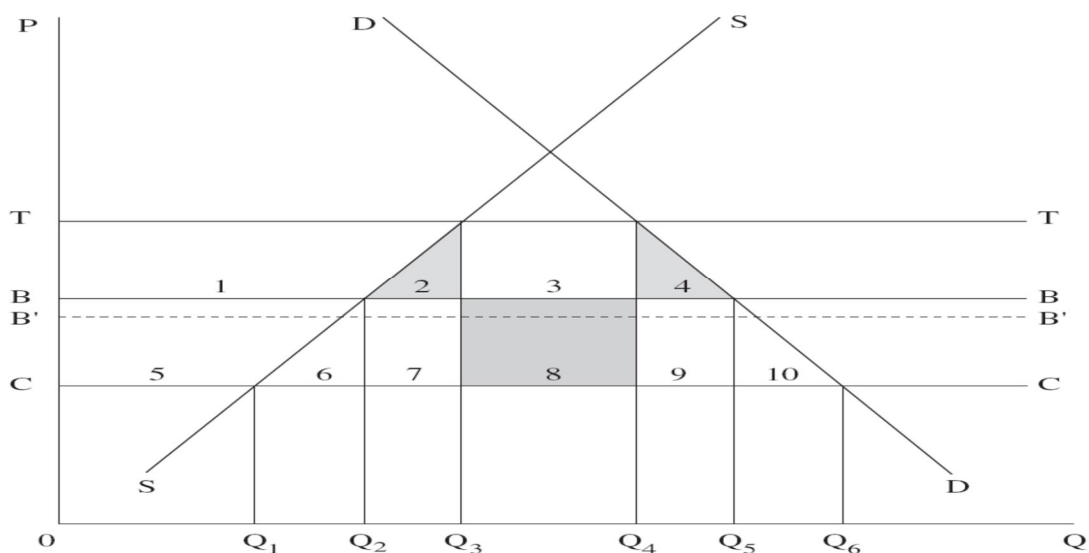
Фиг.1 илюстрира ефектите от прилагане на мито и създаване на МС върху икономическата ефективност по отношение на един продукт на пазара на страна А.

SS – крива на вътрешното предлагане в А; DD – крива на вътрешното търсене. Тъй като А е малка страна, двете чуждестранни криви на предлагането са съвършено еластични - кривата на предлагането на В е ВВ, а на С е СС. Преди въвеждането на мито,

при цена 0С вътрешното търсене за продукта е 0Q6, местните производители доставят 0Q1, а тези от страна С - Q1Q6.

Да приемем, че А въвежда недискриминационно адвалорно мито върху вноса – цената за местните потребители е 0Т. Сега вътрешното производство се увеличава от 0Q1 до 0Q3, а вътрешното потребление се съкращава от 0Q6 до 0Q4. Приходите от митото се равни на СТ * Q3Q4.

Нека сега А влезе в МС с В. Неефективното производство на А се свива от 0Q3 до 0Q2, а потреблението нараства от 0Q4 до 0Q5, което представлява създаване на търговия. Потребителският излишък в А след формирането на МС в сравнение със ситуацията с въвеждането на недискриминационно вносно мито нараства с площта 1+2+3+4 (все пак потребителите влошават своето благосъстояние в сравнение със ситуацията на свободна търговия, когато С е доставчик на А. Загубата се равнява на площта 5+6+7+8+9+10).

Фиг. 8.1 Ефекти върху благосъстоянието от формиране на МС върху местната икономика
Местните производители губят част от своя производствен излишък в МС спрямо ситуацията с недискриминационното мито. Това е представено от областта 1. От национална гледна точка, областта 1 се нетира, тъй като представлява част както от повишеното благосъстояние за потребителите, така и от загубата за производителите. Страна А губи приходи от мита (област 3 и 8), които събира преди влизането в МС.

Преди създаването на МС А внася стоката от С, плащайки сума възлизаща на $Q3Q4 \cdot 0C$ и събира приходи от мита, равняващи се на площта 3+8. След формирането на МС областта 3 се връща на потребителите под формата на по-ниска цена на потребявания

продукт, докато област 8 отива при страната партньор В, която начислява по-висока цена от С.

Нетният ефект от създаването на МС зависи от относителния размер на двата ефекта на Вайнер, създаване на търговия (площ 2 +4) минус отклоняване на търговия (площ 8).

Ако разгледания модел бъде динамизиран под формата на въвеждане на нарастваща възвръщаемост от мащаба, страна В, като водещ доставчик на стоката в МС, ще бъде изправена пред по-голямо търсене. Съответно нейното производство ще стане по-ефективно и цената може да падне от $0B$ да $0B'$. Това би увеличило ефекта на създаване на търговия и намалило размера на ефекта на отклоняване на търговия.

Условия, при които ползите от МС е вероятно да бъдат по-големи :

- колкото по-високи са първоначалните равнища на митническите ставки преди формирането на МС;
- колкото по-ниска е ОВМТ към останалата част от света;
- колкото по-голям е броят на страните, които се присъединяват към МС, и колкото по-голям е техният размер (по-голяма вероятност за съществуването на ефективни производители);
- колкото по-малки са различията в разходите за производство между членовете на МС и третите страни;
- колкото по-близо географски са разположени участващите страни, тъй като транспортните разходи ще бъдат по-ниски;
- колкото близки са равнищата на икономическо развитие на страните и колкото по-силна е конкуренцията помежду им (по този начин всяка страна ще се специализира в продуктите, които може да произведе с по-ниски алтернативни разходи);
- колкото по-интензивни са търговските потоци и икономическите отношения между страните преди формирането на МС.

За да бъде приближен моделът към реалността трябва да бъдат отчетени не само статичните, а и динамичните – реструктуриращите ефекти. Според различни проучвания (докладът «Чекини», Емерсън (1989)) ползите от динамичните ефекти могат да бъдат между 5 и 6 пъти по-големи от тези на статичните ефекти от интеграцията. Динамичните ефекти включват:

- увеличена конкуренция;
- възползване от икономии от мащаба: фирмите работят на по-голям пазар;

- технологичен прогрес: премахването на пречките може да улесни международния трансфер на знание и нови технологии;

- увеличаване на силата на договаряне на международно равнище: регионален блок като ЕС напр. има по-голяма тежест по отношение на основните си търговски партньори.

Съществен научен въпрос, който разглежда съвременната икономическа литература, е дали регионализацията действа като "препъни-камък" или като "градивен елемент" за многостранната търговска либерализация и глобализацията на световната икономика. Тук становищата на отделните автори се разделят на две групи.

Според първата група автори, регионализмът води до нарастваща фрагментираност на световния пазар и е израз на ерозията на многостранната търговска система. Така например Дж. Бхагвати описва явлението "купа със спагети", което се получава от преплитането на съществуващото множество от сложни системи от търговски отстъпки между отделните РТС.

Представителите на другата гледна точка смятат, че поради специфичните особености на съвременния регионализъм, характеризиращ се като „отворен“, регионализацията не пречи на универсалната либерализация и глобализацията. П. Кругман, твърди че при блокиран напредък в универсалната либерализация на международните икономически отношения, регионалната икономическа интеграция се явява второто най-добро решение. Според „ефекта на доминото“, описан от Болдуин, включването на нови страни в процеса на регионална икономическа интеграция води до разширяване на размера на либерализирания пазар, което допълнително увеличава стимулите за присъединяване на още членове към даден интеграционен блок. В крайна сметка това би могло да доведе до ситуация, в която търговските бариери са премахнати в цялата световна икономика.

I. Въпроси за обсъждане и проверка на знанията

1. Какво представлява икономическата интеграция? Какви са нейните предпоставки и цели?
2. Кои са основните етапи на интеграционния процес? Какви са техните прилики и разлики?
3. Дайте примери за интеграционни общности от различни части на света, които си поставят за цел създаване на зона за свободна търговия, митнически съюз и общ пазар.

В какви интеграционни групировки е участвала България след Втората световна война до днес?

4. Какви икономически ефекти възникват при създаването на митнически съюз?
5. Кои фактори определят дали създаването на митнически съюз ще доведе до увеличаване или съкращаване на общото равнище на благосъстоянието?
6. Каква е взаимовръзката на регионализацията с универсалната търговска либерализация?

II. Тест

1. Към настоящия момент в Световната търговска организация има регистрирани около регионални търговски споразумения.

- а) 16;
- б) 46;
- в) 446;
- г) 4446.

2. В коя от изброените форми на регионална икономическа интеграция страните партньори жертват сравнително най-малка част от своята търговско-политическа автономия:

- а) митнически съюз;
- б) общ пазар;
- в) зона за свободна търговия;
- г) икономически съюз.

3. За нехомогенната регионална икономическа интеграция е характерно:

- а) по-успешно развитие от хомогенната;
- б) партнират си страни със сходно равнище на икономическо развитие;
- в) налагането на някои преходни форми (напр. споразумения за асоцииране);
- г) а, б, в

4. Развитието на регионалната икономическа интеграция в ширина означава:

- а) разширяване на областите – обект на обща политика;
- б) повишаване на компетенциите на институциите на съответната общност;
- в) опростяване на процедурите за вземане на решения от общностните институции;
- г) а, б, в

5. При създаването на се налага въвеждането на строги правила за установяване произхода на стоките.

- а) митнически съюз;
- б) вътрешен пазар;
- в) зона за свободна търговия;
- г) икономически съюз

6. Общият пазар се характеризира с:

- а) премахване на митата и квотите във взаимния стокообмен на страните-партньори;
- б) въвеждане на обща митническа тарифа;
- в) премахване на пречките пред движението на производствени фактори;
- г) а, б, в

7. В учредителните договори на кое интеграционно обединение намират място преди всичко мерки от арсенала на негативната интеграция?

- а) ЕС;
- б) ЕАСТ;
- в) ЕВРАЗЕС;
- г) а, в

8. Динамичните ефекти от регионалната икономическа интеграция *не* включват:

- а) реализиране на икономии от мащаба;
- б) създаване на търговия;
- в) повишена конкуренция;
- г) технологичен прогрес

9. Изгодите от ефекта на създаване на търговия от участието на страната в регионална икономическа интеграция произтичат от:

- а) премахването на невъзвратимите загуби;
- б) увеличаване на приходите от мита;
- в) продуктовата диференциация;
- г) намаления производствен излишък

10. Страна А внася продукта х от страна Б на цена 12\$. След формирането на митнически съюз със страна С, А внася х на цена 14\$. Митническият съюз има ефект на:

- а) създаване на търговия;
- б) изкривяване на търговия;
- в) отклоняване на търговия;
- г) разширяване на търговия